

УДК 821(48):821.111(73)(092)

ЗВАРИЧ Василь – кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури та полоністики, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна (zwarych65@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4634-5800>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.53.13>

Бібліографічний опис статті: Зварич, В. (2023). Міфологічні образи і сюжети в творчій рецепції Ніла Геймана (книга «Скандинавська міфологія»). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 53, 107–112. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.53.13>

МІФОЛОГІЧНІ ОБРАЗИ І СЮЖЕТИ В ТВОРЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ НІЛА ГЕЙМАНА (КНИГА «СКАНДИНАВСЬКА МІФОЛОГІЯ»)

Анотація. У статті досліджено роль та вплив скандинавської міфології на творчу практику популярного англійського письменника Ніла Геймана, проаналізовано його книгу «Скандинавська міфологія», увиразнено художні прийоми та засоби, за допомогою яких письменник трансформує / осмислює міфологічні образи та сюжети, надаючи їм авторської самобутності: «перетворює» класичних міфологічних персонажів у цікавих літературних героїв, зберігаючи при цьому основну суть їхніх характерів та взаємин. У книзі Н. Гейман використовує фантастику, міф як один із прийомів моделювання художнього тексту, порушуючи проблему природи людського, божественного, міфологічного. Відзначено, що ігровий принцип інтертекстуальності автор застосовує для ускладнення структури художнього тексту, прямо чи опосередковано цитує першоджерела. Звернуто увагу на насиченість авторської версії міфів власними назвами. Складні у написанні та вимові імена письменник пояснює у словничку, який подано у кінці книги. Ніл Гейман, наслідуючи сюжети едичних міфів, істотно не змінює їх, не наповнює образи новим змістом. Однак він надає міфам логічну послідовність, акцентує причинно-наслідкові зв'язки та використовує сучасний вокабулярій в описі емоційного стану персонажу (що може сприйматися як прояв гумору автора). Констатовано, що стиль твору дає змогу розглядати книгу «Скандинавська міфологія» як авторський переказ сюжетів міфів, які існують у різних версіях. Враховуючи те, що вже в XIII ст. міфи значною мірою втратили свій зв'язок із ритуалом і сприймалися як художній твір, така їх модернізація письменником може розглядатися як свого роду ремейк, в якому не варто шукати слідів дохристиянських культур. Відзначено, що Н. Гейман у своїй книзі детально відтворює традиційні уявлення про богів, використовуючи постмодерністський принцип цитатності, що значно ускладнює структуру твору, але не руйнує художньої цілісності.

Ключові слова: міфологічні сюжети, Ніл Гейман, скандинавська міфологія, фентезі, міфологічні образи.

ZVARYCH Vasyl – Candidate of Philological sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Literature and Polonistics, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Street, Drohobych, 82100, Ukraine (zwarych65@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4634-5800>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.53.13>

To cite this article: Zvarych, V. (2023). Mifolohichni obrazy i siuzhety v tvorchii retseptsii Nila Heimana (knyha «Skandynavska mifolohiia») [Mythological images and plots in Neil Gaiman's creative

reception Haiman (book “Scandinavian mythology”]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 53, 107–112, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.53.13> [in Ukrainian].

MYTHOLOGICAL IMAGES AND PLOTS IN NEIL GAIMAN’S CREATIVE RECEPTION HAYMAN (BOOK “SCANDINAVIAN MYTHOLOGY”)

Summary. *The article examines the role and influence of Scandinavian mythology on the creative work of the popular English writer Neil Gaiman, analyzes his book “Scandinavian Mythology”, highlights the artistic techniques and means that the writer uses to transform or comprehend the sense of mythological images and plots, giving them an author’s identity. He “transforms” classic mythological characters into interesting literary heroes, while preserving the main essence of their characters and relationships. In the book, N. Gaiman uses fiction and myth as one of the methods of modeling a literary text, raising the issue of human nature, divine, and mythological. It is noted that the author uses the playful principle of intertextuality to complicate the structure of the fiction, directly or indirectly quoting original sources. Attention is paid to the saturation of the author’s version of the myths with their own names. The writer explains names that are difficult to spell and pronounce in the dictionary provided at the end of the book. Neil Gaiman, imitating the plots of the Eddic myths, does not change their plots significantly, and does not fill the images with new meaning. However, he gives the myths a logical sequence, emphasizes cause-and-effect relationships, and uses contemporary vocabulary to describe the character’s emotions (which can be perceived as a manifestation of the author’s humour). It is stated that the style of the work allows us to consider the book “Scandinavian Mythology” as the author is retelling the plots of myths that exist in different variants. Considering that already in the 13th century myths had largely lost their connection with the ritual and were perceived as a work of art, so their modernization by the writer can be considered as a kind of remake, in which you should not look for traces of pre-Christian cults. It is stated that N. Geiman in his book reproduces traditional ideas about the gods in detail, using the postmodern principle of citation, which complicates the structure of the work significantly but does not destroy the artistic integrity.*

Key words: *mythological plots, Neil Gaiman, Scandinavian mythology, fantasy, mythological images.*

Постановка проблеми. Активне звернення в мистецтві, зокрема літературі, до сюжетів та образів скандинавської міфології у ХХ–ХХІ ст. пов’язане передусім з виникненням та поширенням жанру фентезі. У творах цього жанру є чимало героїв, запозичених саме зі скандинавської міфології. Популярними стали комікси, де головними персонажами є міфологічні боги, такі, як Локі, Тор, Один та ін. Інтерес до мистецтва, заснованого на скандинавській міфології, тісно пов’язаний з фентезі Ніла Геймана (Neil Richard Mac Kinnon Gaiman, 1960) – англійського письменника-фантаста, автора графічних романів та коміксів, сценариста, одного з найуспішніших письменників нашого часу. «Гейман – це скарбниця... Нам пощастило мати його», – так відгукнувся про Н. Геймана сучасний американський письменник Стівен Кінг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізові специфіки трансформації

легендарно-міфологічних образів і сюжетів у творах Н. Геймана присвячена низка студій зарубіжних науковців творчості Ст. Біссета, М. Генчієва, Дж. Зайпса, Ст. Рауша та і Стівена Рауча, Мередіта Коллінса, Курта Ланкастера, Тоні Кіна, Челсі Кендінг. Різноманітні аспекти творчості Ніла Геймана висвітлено в науково-критичних, літературознавчих есе: «The Many Worlds of Neil Gaiman» (2008), «Mythological Dimensions of Neil Gaiman» (2012), «Neil Gaiman in the 21st Century: Essays on the Novels, Children’s Stories, Online Writings, Comics and Other Works» (2015). Особливості міфологізації у творах Н. Геймана: розглянуто в працях S. Rauch (2003), M. Slabbert (2006), M. Delahay (2009), M. D. Goldberg (2011), R. Blomqvist (2012), J. Prosser (2015), L. Koudelkov (2015)

В Україні творчість Ніла Геймана досліджували літературознавці О. Лозовик та Ю. Хоросшевська. Однак в їхніх студіях, як

і в розвідках зарубіжних науковців, лише принагідно розглянуто специфіку трансформації англійським письменником сюжетів і образів скандинавської міфології.

Мета дослідження – проаналізувати особливості інтерпретації, «модернізації» сюжетів, образів скандинавської міфології Нілом Гейманом у його книзі «Скандинавська міфологія». **Завдання** – конкретизувати художні прийоми, засоби, які використовує письменник у книзі, інтерпретуючи міфологічні сюжети та образи; визначити новаторство Н. Геймана в художній трансформації міфологем.

Виклад матеріалу. Скандинавська міфологія дійшла до нашого часу завдяки двом літературним джерелам – «Старша» та «Молодша Едда». «Старша Едда» складена в Ісландії у XIII ст. і знайдена 1643 р. єпископом Бріньолвом Свейнссоном. «Молодшою Еддою» називають прозову збірку, автором якої є ісландський поет та вчений Сноррі Стурлусуном. У ній ідеться про життя та культуру скальдів і дуже часто цитовано «Старшу Едду».

Найбільш виразно особливості художнього мислення Ніла Геймана висвітлено у трьох його есе: «Reflections on Myth (with Digressions in Gardening, Comics, and Fairy Tales)» (1999), «Mythcon 35 Guest of Honor Speech» (2004) і «Keynote Address 2012» (2012). Гейман, як й Толкієн, працює над шляхами реміфологізації тексту, створення власної міфології, заснованої на існуючих віруваннях і фольклорних традиціях, переосмислених і включених до авторської системи (Яковенко, 2008, с. 146). Основні риси жанру фентезі (fantasy) у романах письменника чітко виражені: по-перше, у сюжетах тісно переплітаються світ реальний та світ фентезійний; по-друге, фентезійний світ може існувати як інший вимір, з характерними для нього порталами-дверима, що слугують для переходу в реальний.

Сюжети романів Ніла Геймана наповнені фантастичними явищами, персонажами божественного походження, що яскраво відображають всю сутність постмодерністського жанру (Attebery, 2013, с. 18). Традиційно у романах-фентезі головний герой є людиною, яка загадковим чином може проникати до іншого світу. Наприклад, у творі «Амери-

канські боги» головний герой зміг потрапити у світ мертвих та повернутися назад – характерна ознака жанру наукової фантастики.

«Скандинавська міфологія» – один із найоригінальніших творів Ніла Геймана. Книга є збіркою скандинавських міфів у авторській інтерпретації. Письменник зізнається, що довго не міг визначитися зі своїм літературним інтересом, але знайомство з міфами скандинавів визначило пріоритетну тему його творчості (Neil Gaiman Biography, 2017, с. 3). Захоплення історіями про Одіна, Тора, велетнів і злісних тролів виявилось настільки потужним, що Гейман запрагнув поділитися ним зі своїми читачами – так на світ з'явилася книга «Скандинавська міфологія». У передмові до неї письменник зізнався: «...я занурився в слова, які були записані дев'ятсот років тому або й того раніше. Вибираючи історії, які мені хотілося розповісти наново, я змішував різні версії міфів» (Гейман, 2017, с. 3).

Уже назва в оригіналі «Скандинавська міфологія» досить точно відображає зміст твору: скандинавська міфологія від перших днів створення світу й до неминучого його кінця. З'ява Світового дерева Іггдрасіля, велетнів і богів, людей і карликів, будівництво Асгарда й набуття асами їх головних атрибутів на кшталт молота Тора, злі прокази Локі, народження чудовиськ, яким належить спалити, заморозити і залити отрутою цей світ, зрештою, битва Рагнара – письменник тонко, філігранно опрацьовує сюжети міфів, наділяє міфологічних героїв рисами характеру, які первісно їм не притаманні. Так, Локі у Геймана персонаж глибоко трагічний, як і нещасні нащадки головного скандинавського трикстера.

У центрі оповіді дві групи богів: аси й вани – зі «Старшої» та «Молодшої Едди». У скандинавській міфології однією з ключових подій є війна між ними. Вона розпочалася через вбивство асами чарівниці Гюльвейг, яку вани створили з золота й відіслали до Мідгарду, аби розтлити його мешканців (оскільки вани були незадоволені тим, що люди прославляють лише асів). Вани взяли в облогу Асгард, а битву розпочав король асів Одін, який кинув у ванів свій спис. У ході війни вани зруйнували стіни Асгарду, але у вуличних боях аси перемогли.

У книзі «Скандинавська міфологія» Гейман використовує фантастику, міф як засіб розширення та поглиблення художньої реальності твору, як один із прийомів моделювання тексту Він спирається на архаїчний міф, особливості міфологічного мислення та світосприйняття, щоб помістити фантастичне у сучасне, пояснити його закономірність в умовах емпіричної реальності. Письменник слідує постмодерністським тенденціям іронічного переосмислення та зниження образів, зокрема міфологічних, іронію застосовує і в описі характерів, і в інтерпретації міфологічних сюжетів.

Вибираючи сюжети, Ніл Гейман дуже часто вдається до контамінації – поєднує різні версії міфів. Одним із таких гібридів у гейманівському переказі є, наприклад, історія про поїздку Тора до Хюміра: початок взято зі «Старшої Едди», а подробиці риболовлі – в «Молодшій Едді». Автор докладно визначає місця, де відбуваються події, та істот, що трапляються головному герою. У книзі докладно описано Асгарду (один із трьох космогонічних світів германо-скандинавської міфології, створених тріадою богів-деміургів: братами Одіном, Вілі та Ве. Асгард – це світ богів-асів, небо та майбутнє), Ігдрасілю – могутнього ясеня, одного із найдосконаліших і найпрекрасніших із дерев; темного та туманного світу Ніфльхейму тощо (Гейман, 2017, с. 9).

У книзі Н. Гейман використовує принцип інтертекстуальності для ускладнення структури художнього тексту, прямо чи опосередковано цитуючи джерела міфологічного походження («Старша Едда», «Молодша Едда», «Пісня пісень Соломона» та ін.). Автор детально відтворює традиційні уявлення про богів, проте ці деталі разом із уявленнями про нових богів створюють еkleктичну картину з давніх і сучасних елементів (Лозовик, 2015, с. 13). Скажімо, розповідь про велетня Міміра виявляємо в германо-скандинавській міфології. Мімір живе серед асів, охороняє джерело мудрості. Одін жертвує правим оком, щоб оживити голову велетня й віднести її в підземну печеру біля коріння світового дерева Ігдрасілля, де він міг радітися з розумною головою й пити воду, яка тимчасово наділяла мудрістю. Уважалось, що велетенське дерево об'єднує та підтримує

усі дев'ять світів скандинавської космології (Іваненко, 2016, с. 24). Гейман відтворює сюжет міфу в діалогічній формі: «Він навіть не змінився на обличчі. / – Дай мені ножа, – ось і все, що він сказав. / Зробивши те, що потрібно, він акуратно опустив око в чашу джерела – той так і втупився на нього крізь воду. Одін наповнив ріг водою і підніс до губ. Холодна виявилася вода. До дна осушив бог Гьяллархорн, і мудрість ринула в нього. Далі і ясніше побачив він одним оком, ніж будь-коли бачив двома. З того часу Одін отримав й інші імена: Блінд стали звати його, сліпий бог, і Хоар, одноокий, а ще – Балеїг, полум'яноокий» (Гейман, 2017, с. 19). Одін віддав своє око велетню Міміру за ковток із джерела мудрості, а білий шрам на одному боці повертає читача до міфу про те, як Одін провисів на світовому дереві, пронизаний списом. Свій договір з Тінню Середа-Одін скріплює медом, який виявляється дуже кислим і неприємним на смак, але робить Тінь несподівано балакучим, що знов-таки відсилає нас до легендарного Меду поезії, міф про який найповніше представлений у «Молодшій Едді» Сноррі Стурлусона.

Гейман, удаючись до ігрових прийомів, описує комічні ситуації, наприклад, сцена, коли Тора переодягали у Фрейю й вели нібито на весілля: «Мені це не подобається! – обірвав його Тор. – Люди скажуть, ну, для початку вони скажуть, що я вбираюся в жіночі ганчірки. Ні, навіть обговорювати не буду. Не подобається це мені. Я точно не одягатиму фату. Адже нікому ідея не подобається, так? Жахлива ідея, просто жах. У мене борода, між іншим. І не стану я голити бороду!» (Гейман, 2017, с. 41).

Варто звернути увагу на насиченість міфів у Геймана власними назвами. Складні з написання та вимови імена письменник пояснює в словничку, поданому в кінці книги. Також у сюжети міфів органічно вплетено авторські пояснення назв богів та персонажів. Крім Локі, Одіна, Тора, у міфах присутні розповіді та згадки про Сурта, Хель, Верданди, Скульду, Блінд, Хоар, ріг Гьяллархорн, Хеймдалль, прекрасну Сів, Івальді, Брокка, Ейтра, Фрейра, Гунгнира, Скідбладнира, Мьелльніра – творця блискавок, Фрейра, Бальдра, Квасира Мудрого, Свадільфар, Суттунгаї та ін.

Зауважимо, що пояснення окремих імен письменник подає в енциклопедичній формі, наприклад: «– Бельверк – повторив Баугі. – Погане ім'я. Воно означає «той, хто творить жахливе» (Гейман, 2017, с. 51); «Гунльод, хранителька місця» (Гейман, 2017, с. 53).

Ніл Гейман дуже цікаво, інколи дотепно, інтерпретує різні міфологічні сюжети, зокрема історію про весілля богині Фрей або про те, як пропав молот Тора; як із Локі вийшла чудова служниця, а громовержець був дуже агресивною нареченою. До речі, у міфах про наречену зазначено, що Тор терпіти не міг її. Чимало тут і витівок Локі. Наприклад, як він і що зробив, щоб Юдин, хранителька яблук безсмертя, пропала разом з ним.

Звернення до міфологічної образності є характерною рисою художнього мислення Ніла Геймана. Він творчо осмислює міфологічні сюжети, образи, органічно вписуючи їх у власну художню картину світу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Ніл Гейман інтерпретує сюжети еддичних міфів, істотно не змінює їхні сюжети, не надає образам нового змісту. Однак письменник надає міфам логічну послідовність, акцентує причинно-наслідкові зв'язки та користується сучасним вокабулярієм в описі емоційного стану персонажів (що може сприйматися як прояв гумору автора).

Автор детально описує традиційні уявлення про богів та використовує постмодерністський принцип цитатності для ускладнення структури художнього твору, тобто він цитує такі міфологічні тексти, як «Старша Едда», «Молодша Едда», «Піснь пісень Соломона» та інші. У подальшому перспективним є дослідження легендарно-міфологічних образів книги «Скандинавська міфологія» Н. Геймана у контексті інших літературних варіацій міфів народів світу.

ЛІТЕРАТУРА

- Бережна М.** Імена власні в романі жанру фентезі : методи формування відповідників. *Нова філологія*. 2008. № 29. С. 249–255.
- Волков А.** Теорія традиційних сюжетів та образів. Літературознавча компаративістика : навч. посіб.; (наук. ред. Р. Т. Гром'як, упоряд. Р. Т. Гром'як, І. В. Папуша). Тернопіль : Редак.-видавничий відділ ТДПУ, 2002. 360 с.
- Гейман Н.** Скандинавська міфологія (пер. М. Бакалова). Київ : КМ БУКС. 2017. 256 с.
- Іваненко В.** Інтермедіальні виміри літератури фентезі. Центр з дослідження літератури фентезі при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2016. С. 5–17.
- Кравченко Е. О.** Поетика зв'язків і відношень імені – тексту – поетонімосфери : дис. д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ : Київський національний університет імені Т. Шевченка, 2017. 560 с.
- Лозовик О.** Сучасна англійська літературна казка у творчості Ніла Геймана : автореф. дис. канд. філол. наук. Київ, 2015. 18 с.
- Яковенко О.** Жанрові особливості фентезі. *Вісник державного лінгвістичного університету*. 2008. № 1. С. 143–144.
- Attebery B.** *Stories about Stories : Fantasy and the Remaking of Myth*. Oxford University Press, 2013. 256 p.
- Gaiman N.** Biography, 2017. URL : http://www.neilgaiman.com/About_Neil/Biograph).
- Gaiman N.** Journal. 2018. URL : <http://journal.neilgaiman.com>.
- Rodney Sharkey, James Fleming and Zuleyha Cetiner-Oktem's** articles в ImageText's special issue on Gaiman's work. URL : <https://imagetextjournal.com/a-special-issue-on-the-works-of-neilgaiman>.
- Volker B.** *Es genügt nicht die einfache Wahrheit*. Notate. Frankfurt am Mein, 2007. 150 p.

REFERENCES

- Attebery, B.** (2013). *Stories about Stories: Fantasy and the Remaking of Myth*. Oxford University Press [in English].
- Berezhna, M.** (2008). Imena vlasni v romani zhanru fentezi: metody formuvannia vidpovidnykiv [Proper names in the novel of the fantasy genre: methods of forming counterparts]. *Nova filologiya – New philology*, 29, 249–255 [in Ukrainian].
- Geyman, N.** (2017). *Skandinavska mifologiya [Scandinavian mythology]*. (M. Bakalov, Trans.). Kyiv: KM BUKS [in Ukrainian].

- Ivanenko, V.** (2016). *Intermedialni vimiri literaturi fentezi [Intermediate dimensions of fantasy literature]* (pp. 5–17). Kyiv: Tsentr z doslidzhennya literaturi fentezi pri Institutu literaturi im. T. G. Shevchenka NAN Ukraini [in Ukrainian].
- Kravchenko, E.** (2017) *Poetika zv'yazkiv i vidnoshen imeni – tekstu – poetonimosferi [The poetics of connections and relations between name-text-poetonimospher.* (Doctoral dissertation). Kyiv: Kyivskiy natsionalniy universitet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
- Lozovyyk, O.** (2015). *Suchasna angliyska literaturna kazka u tvorchosti Nila Geyma [The Modern English Literary Fairy Tale in the Works of Neil Gaiman]*. (Extended abstract of Doctors thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Neil Gaiman.** Biography (2017). Retrieved from http://www.neilgaiman.com/About_Neil/Biography/ [in English].
- Neil Gaiman. Journal.** (2018). Retrieved from <http://journal.neilgaiman.com> [in English].
- Rodney Sharkey, James Fleming and Zuleyha Cetiner-Oktem's** articles v Image Text' s special issue on Gaiman's work. Retrieved from <https://imagetextjournal.com/a-special-issue-on-the-works-of-neilgaiman/> [in English].
- Volker, B.** (2007). *Es genügt nicht die einfache Wahrheit [The simple truth is not enough]*. Notate. Frankfurt am Mein [in Germany].
- Volkov, A.** (2002). Teoriya traditsiynikh syuzhetiv ta obraziv. Literaturoznavcha komparativistika: navch. posib. [Theory of traditional plots and images. Literary comparative studies]. R. T. Grom'yak (Ed.), (R. T. Grom'yak, I. V. Papusha, Comps.). Ternopil: Redaktsiynovidavnicхий viddil TDPU [in Ukrainian].
- Yakovenko, O.** (2008). Zhanrovi osoblyvosti fentezi [Genre features of fantasy]. *Visnyk derzhavnoho lnhvistychnoho universytetu – Bulletin of the State Linguistic University*, 1, 143–144 [in Ukrainian].